

להשתחרר מהטבעות

לצד החסמים שמציבים הממשלה והמעסיקים בדרכם של האקדמאים הערבים להשתלבות איכותית בשוק העבודה, הם צריכים לפרוץ גם דרך מערך של טבעות פנימיות בחברה הערבית, שהגיעה השעה לטפל גם בהן.

בשנים האחרונות אנחנו עדים לעלייה קבועה במספר הסטודנטים מהחברה הערבית בישראל (גידול של 80% ב-7 השנים האחרונות) ובעקבותיה עלייה במספר האקדמאיים הערבים (גידול של 237% ב-16 השנים האחרונות). עם זאת, קצב השתלבות האקדמאים בתעסוקה הולמת (במקצוע אותו למדו) לא תואם את העלייה הנ"ל בכמות האקדמאים. מחקר שערכה עמותת קו משווה בשיתוף עם קרן אדמונד דה רוטשילד מראה כי רק 22% מהאקדמאים הערבים מועסקים במשרה מלאה בתחום לימודיהם. התוצאה היא שיש כמות הולכת וגדלה של אקדמאים מובטלים, אקדמאים שאינם מועסקים במשרה ההולמת את כישוריהם האקדמיים ורבים שנאלצים לעבוד בשכר נמוך הרבה מיכולתם. לתופעה הזאת מחיר כלכלי וחברתי כבד, הנאמד בכ-40 מיליארד ש"ח שהמשק בישראל מאבד בשנה.

מחקרים רבים שנעשו בתחום מציעים שלושה גורמים הקשורים לתופעה: המדינה, המעסיקים והחברה הערבית ובתוכה המועמדים לעבודה. חלקם של המדינה (אפליה בתקציבים, מיעוט תשתיות, השקעה מועטה בחינוך וכו') והמעסיקים (חוסר פתיחות והיכרות עם המועמדים הערבים) במצב העגום אינו מוטל בספק, אך במאמר זה נתמקד בקבוצה השלישית, החברה הערבית והמועמדים הערבים, אשר גם להם חלק מרכזי בתופעה. מתוך נסיונו בעמותת קו משווה התבהר לנו כי ישנו מערך של 'טבעות' (חסמים), אשר שלובות זו בזו ויוצרות אתגר בתוך אתגר בדרכם של האקדמאים מהחברה הערבית למשרה הולמת במשק בישראל. המטאפורה של ה'טבעות' מתארת מציאות מגודרת, מגוננת, מופרדת ומכונסת, לעיתים כמו בבועה, אך עם גבולות פחות חדירים ויותר קשיחים משל בועה. מערך הטבעות (טבעת בתוך טבעת) מציב היררכיה של טבעות שפועלות יחד ומובילות לתוצאה העגומה של חוסר השתלבות ואי מיצוי ההון האנושי.

בעבודתנו בקו משווה שמנו לב למכנה משותף מעניין וחשוב בקרב בכירים ובכירות מהחברה הערבית שהגיעו להצלחה עסקית ו/או רמות ניהול בכירות: כמעט לכולם היתה בעברם האישי, בשלב מוקדם יחסית, חוויה משמעותית ואינטנסיבית של חשיפה לחברה היהודית בישראל, אשר יצרה יכולת ניווט והתמצאות בתרבות קבוצת הרוב. יכולת זאת הקנתה להם יתרון בזכות היותם דו תרבותיים. זוהי אינה המציאות של רוב הצעירים והצעירות מהחברה הערבית, הגדלים בתוך טבעת חד תרבותית עם חשיפה מועטה למציאות ולתרבות היהודית-ישראלית, השלטת בשדה התעסוקה. בנוסף, הערבים אינם משרתים בצבא, שהוא כידוע 'כור היתוך' בו מכירים ומתערבבים עם כלל חלקי החברה בישראל.

המשפחה הערבית היא בדרך כלל משפחה מלוכדת, מגוננת, נטועה בתוך חמולה רחבה יותר, עם קשרים רבים ורחבים יותר מהתא הגרעיני, אך היא מהווה טבעת מרכזית לצעיר ולצעירה הערבים. אין זה מפליא לראות צעירים וצעירות ערבים רבים בוחרים במסלולי ההוראה ותחומי הרפואה, שכן מסלולים אלו תואמים את הקודים התרבותיים-משפחתיים. קיימים גם הבדלים בין נשים וגברים בהקשר הזה: המשפחות מעודדות נשים לרכוש השכלה אקדמית אך באותה מידה מצופה מהאשה להיות המפרנסת המשנית על מנת שתוכל להקים משפחה ולדאוג לצרכי הילדים קרוב לבית. על הגברים, לעומת זאת, מופעל לחץ מגיל צעיר לחשוב על כסף, פרנסה ובניית בית למשפחה העתידית. לכן, אנו רואים בשנים האחרונות ירידה בשיעור הסטודנטים הגברים הערבים ואף ירידה בהישגיהם בזכאות לבגרות.

הצעירים והצעירות הערבים בישראל נולדים לתוך מציאות מרובת זהויות: ערבית, פלסטינית, ישראלית ודתית/עדתית (מוסלמית, נוצרית, דרוזית), מציאות שיוצרת את הטבעת הזהותית. בליל המסרים המתחרים והסותרים מקשה על גיבוש זהות קוהרנטית, ויוצר עומס של נאמנויות, אשר מרחיק ומנתק מהזהות הישראלית. כך למשל, צעירים רבים בחברה הערבית בישראל לא התעניינו בזכייתה של נטע ברזילי בתחרות האירוויזיון (2018) בעוד שזכייתו של יעקוב שאהין מבית לחם בתחרות 'ערב איידול' (2017) זכתה להזדהות ועניין שיא.

במפגש שלנו עם סטודנטים ומועמדים לעבודה אנו פוגשים במקרים רבים אנשים מוכשרים אבל עם רגשי נחיתות, בטחון עצמי נמוך, ואמונה שהם לא ראויים לתפקידי מפתח בחברות מובילות. הטבעות שתוארו מעלה (התרבותית, המשפחתית והזהותית) מופנמות ומשפיעות על הצעירים, וגורמות להם לפחד מלקיחת סיכונים, לפחד מכישלון ואפילו לפחד מהצלחה - ויוצרות טבעת אישית ופסיכולוגית. הפחד מהצלחה יכול להסביר את המציאות בה רבים מהאקדמאים הערבים אינם מציעים את עצמם למשרות במשק הישראלי מלכתחילה.

לכל המתואר מעלה יש מחירים, אשר מסתכמים בשורה תחתונה אחת: האקדמאים הערבים אינם משתלבים בתעסוקה הולמת באופן בו הם אמורים להשתלב בחברה מתוקנת (למעט במקצועות הרפואה והפארא-רפואה).

הצעירים והצעירות הערבים בישראל נולדים לתוך מציאות מרובת זהויות: ערבית, פלסטינית, ישראלית ודתית/עדתית (מוסלמית, נוצרית, דרוזית), מציאות שיוצרת את הטבעת הזהותית. בליל המסרים המתחרים והסותרים מקשה על גיבוש זהות קוהרנטית, ויוצר עומס של נאמנויות, אשר מרחיק ומנתק מהזהות הישראלית.

פריצה של מערך הטבעות המתואר לעיל תתאפשר אך ורק בשילוב מאמצים וכוחות בין הממשלה, המעסיקים וארגוני חברה אזרחית. התכניות הקיימות (בחינוך הפורמלי והבלתי פורמלי) מטפלות בטבעות נפרדות ולא בכל המכלול. נדרשות תכניות התערבות חדשניות, שמכוונות לפריצת כלל הטבעות הנזכרות מעלה, והממוקדות בתעסוקה ומיצוי הון אנושי בחברה הערבית. קו משווה מפתחת בימים אלה תכנית כזאת, אשר תציע מענה לכל הטבעות הנ"ל כמכלול, ותגביר מאוד את סיכויי ההשתלבות של משתתפיה במשרות אסטרטגיות בחברות המובילות בישראל.

הכותבים:
דני גל: מנכ"ל עמותת קו משווה
סאמי אסעד: סמנכ"ל עמותת קו משווה
מראם ג'ובראן מרעב: מנהלת תכנית המועדונים העסקיים - קו משווה

Kav Mashve • كاف مشقيه